

Sverige | text
Peter Lorentzon
bild
Robert Nyberg

Fem i tolv

Det som generationer byggt upp i Sverige och som vi ägt gemensamt förskingras nu. Under rop om konkurrensut-sättning, privatisering och effektivisering säljs verksamheter ut till högstbjudande – eller i vissa fall till lägstbjudande. Det har handlat om snöröjning, vatten och avlopp, eldistribution, telekommunikationer och kollektivtrafik. Under senare år alltmer om sjukvård, omsorg och skola. Också ett väl fungerande statligt pensionssystem har till delar förts över till privata försäkringsbolag.

Det som händer är inte unikt för Sverige. Privatiseringar och skattesänkningar har dragit fram över hela världen de senaste 20 åren. Det internationella kapitalet har satt dagordningen och regeringar av alla kulörer har verkställt. Valutafonden och Världsbanken har i 3:e världen ställt som villkor för lån att, en ofta mycket blygsam, offentlig sjukvård och utbildning ska skäras ned och privatiseras. Frihandeln under MAI:s eller WTO:s banér handlar inte bara om varuproduktion och jordbruk. Allt starkare reses kraven på att också tjänstesektorn ska befrias från

– Sverige ett land i förvandling

gränser och nationella regler. Det gäller försäkringar och banker, sjukvård och omsorg.

USA:s chefsförhandlare i WTO uttryckte det så här: "Vi anser det möjligt att göra stora framsteg i WTO-förhandlingarna som tillåter en expansion av den amerikanska serviceindustrin inom alla delar av sjukvårdssektorn... I många utländska länder befinner sig sjukvården helt eller delvis under offentlig kontroll. Den offentliga sjukvården har gjort det svårt för amerikanska företag att utveckla sina marknader i dessa länder."

Kapitalets ackumulation

Det finns starka och gemensamma drivkrafter bakom detta skedande. Grunden är kapitalets ackumulation, själva kärnan i Marx analys av kapitalismen. Kapitalet har sin egen logik, att till varje pris växa, förmeras. Det söker sig dit där avkastningen är störst och snabbast. I denna strävan lägger det under sig allt, ingen mänsklig aktivitet är det främmande.

Förenklat uttryckt har kapitalet under merparten av 1900-talet främst investerats i produktion av produkter, konsumtions- och kapitalvaror. Efterfrågan har i allmänhet varit hög och avkastningen på kapitalet god. Maten äts upp, "slit och släng"-mode, nya bilmodeller, krig – sätten att hålla efterfrågan uppe är många. Problem, ibland akuta, har dock uppstått med efterfrågan. Köpkraften har brustit, miljöproblemen förvärrats, mättnad på viktiga varor i de industrialiserade län-

derna, exempelvis bilar. Ett grundproblem är att tillgångarna i världsmåttstock är så ojämnt fördelade, att de som mest behöver varor inte har råd att köpa dem.

I ett läge med bristande efterfrågan på varor, en allt kraftfullare industri och en hårdnande konkurrens om köparna, vill kapitalet penetrera områden som tidigare inte varit så lukrativa. Eller där politiska beslut blockerat. Den offentliga tjänstesektorn "upptäcks".

Omfattningen av den offentliga tjänstesektorn varierar kraftigt mellan olika länder. I Sverige är den relativt sett större än i de flesta andra länder, både mätt i antalet anställda och som andel av den totala produktionen. Den är också mer jämlikhets- och jämställdhetsskapande än i flertalet länder. Av båda dessa skäl har kapitalets och borgerlighetens attack på den svenska välfärden varit så kraftig. Redan på SAF:s kongress 1987 formulerades den programmatiskt i rapporter som "Tjänster – morgondagens marknad" och "Mer privata tjänster".

Lider av folkets förtryck

Den ena skänkeln av saxen som nu klipper sönder svensk välfärd utgörs av kapitalet som söker nya områden att "suga ut", att förmera sig på. Det är marknader som omsätter 100-tals miljarder kronor. Områden som varit befriade från kommersiella vinstintressen men som nu ska erövrats. Den andra skänkeln består av den traditionella överklassen och i ökad utsträckning

av medelklassen. De som länge ansett sig lida av folkets förtryck, de som över skattsedeln varit tvungna att dela med sig till vanligt folk. Som alltid avskytt jämlikheten och den "svenska avundsjukan" och som inte vill stå i sjukhusköer eller ligga på sal tillsammans med lagerarbetare och biträden. De som anser att service ska stå i relation till hur mycket man kan betala för den.

Det är kring medelklassen striden står. Traditionellt har den, och det är en av förklaringarna till att den svenska välfärdsmodellen varit så livskraftig, slutit upp bakom den offentliga välfärden. Denna har krävt höga skatter men hållit hög kvalitet. Den har också garanterat för bortfall av relativt höga inkomster. Det är nu en öppen fråga om medelklassen kommer att fortsätta att stödja den svenska modellen. Nedrustning av välfärdssystemet under 90-talet och den nyliberala idéoffensiven har skapat denna nya situation.

Den privatisering som skett av snöröjning och renhållning kanske ur ett folkligt perspektiv inte är så allvarlig. Vissa saker kan säkert skötas lika bra av privata företag. Vi minns dock väl att förr var i Stockholm snöröjningen bättre och gatorna renare. Eldistribution och telekommunikation kan också fungera, även om frågetecken kan sättas för om privata intressen vill bygga ut hela landets nya telenät. Vissa delar av kollektivtrafiken verkar ha gått bra men det senaste året i Stockholm förskräcker. Med kunskap om kapitalets koncentration och om alla internationella uppköp är det dock bara en tidsfråga innan offentlig monopol har ersatts av privata monopol.

Sjukvård och utbildning

Det finns en viktig skillnad mellan produktion av renhållning, elenergi och kollektivtrafik eller att tillverka bilar å ena sidan och sjukvård och utbildning å andra sidan. I Sverige har vi i demokratisk ordning fattat beslut om att sjukvård ska tillhandahållas på lika villkor till alla efter behov och med hög kvalitet (§ 3 i Hälso- och sjukvårdslagen). Motsvarande gäller grundutbildning. Med solidarisk finansiering över skattsedel ska vård och utbildning ges lika till alla. Man ska i princip inte kunna gå "före i kön" genom att lägga mer pengar på (eller under) bordet. Det är denna demokratiska och jämlika ordning som nu hotas.

Visst finns idag vissa möjligheter att "gå före" med de rätta kontakterna och Sofiahemmet liksom särskilda försäkringar för högre tjänstemän och företagare har länge funnits. Men i en internationell jämförelse har Sverige en sjukvård med hög kvalitet och effektivitet. Man uppskattar att den är 4 gånger så

effektiv som den i USA och dubbelt den i Japan. Och kanske den är den mest jämlika i världen.

Än så länge. För nu genomförs en förvandling i rasande fart. Framförallt i de tre stora landsting och regioner där de borgerliga partierna har majoritet, i Stockholm, Skåne och Västra Götaland.

Privat primärvård

I Stockholm är majoriteten enig och väl förberedd sedan en tidigare mandatperiod på 90-talet. Här är målet att före nästa val nå en punkt där ingen återvändo är möjlig. Merparten av primärvården ska ske i privat regi och de stora sjukhusen ha bolagiserats mm. Målsättningen som ställs är att Stockholm, och Sverige, ska få den högsta andelen privat sjukvård av länderna i Europa. Alla är medvetna om att moderaterna har som yttersta mål att avskaffa landstingen och framför allt att införa en försäkringslösning. Den solidariska finansieringen över skattsedeln ska ersättas av "raka rör" mellan erlagd försäkring och nivån på den vård man erhåller. Den avskyvärda jämlikheten kan äntligen avskaffas.

Det troliga perspektivet – om allt går enligt moderaternas planer – är att Stockholm och stora delar av landet om 5-8 år domineras av ett fåtal stora sjukvårdsbolag, nära lierade med läkemedelsföretag och försäkringsbolag. Något av dessa kommer att vara ett multinationellt företag. Landstingsrådet Lédel (m) har deklarerat att han välkomnar stora utländska sjukvårdskedjor till Stockholm. Det högstämde talet om personaldrivna vårdcentraler eller sjukhem är endast till för att sälja in förändringarna. Sådana öar kommer om några år att vara uppköpta av storbolagen.

I Skåne går det inte lika fort. Några mindre sjukhus har dock sålts ut. Beredskapen för omvandlingen var inte lika hög som i Stockholm och vågmästarna i form av högerextremistiska skånepartier är inte lika regeringsfäiga som koalitionen i Stockholm.

"Sjukvårdspartiet – Folkets Vilja"

I Västra Götalandsregionen utgörs vågmästarna av det nybildade "Sjukvårdspartiet – Folkets Vilja". Med 6 av 149 platser i regionfullmäktige anslöt man sig efter mycket förhandling till den borgerliga sidan. Partiet är emot stordriften inom sjukvården och vill slå vakt om de små sjukhusen i hela regionen. Hur mycket koalitionsbröderna kommer att betala "Sjukvårdspartiet" för lojaliteten återstår att se. Vad man hittills kan se är

att regionen skapat ett *konkurrenskansli* för att stödja genomförandet av ett fullmäktiges program för konkurrensutsättning och nya driftsformer. Enligt programmet ska införandet av konkurrens ses som ett medel för att "långsiktigt öka tillväxten och välfärden inom regionen".

Kansliet presenterar på hemsidan olika modeller för konkurrens, hur man startar eget, kundvalsmodeller mm. Alla marknads konsulternas honnörsord finns med.

(Om allt detta kan man läsa på hemsidan www.vgregion.se)

Den fåvitske trodde att ett av syftena med att bilda stora regioner var att skapa förutsättningar för samverkan och specialisering mellan olika sjukvårdsenheter. I Västra Götaland är det konkurrens som gäller.

För FiB/K:s läsare bör det vara av intresse att ledaren för "Sjukvårdspartiet – Folkets Vilja" heter Rune Lanestrand. Han sitter som ersättare i regionstyrelsen och är medlem i hälso- och sjukvårdsstyrelsen.

Motståndet

Det är hög tid att söka hindra det pågående systemskiftet. Klockan är mer än fem i tolv. De tre största landstingsområdena – mer än 1/3-del av Sverige räknat i invånare – rusar nu in i den vinstdrivna sjukvården. Även andra landsting rör sig i denna riktning. Därtill ska läggas Stockholms kommun där all verksamhet som inte är myndighetsutövning ska konkurrensut-sättas. Vågmästare är där Stockholmspartiet. Moderaterna köpte dessa egotrippade innerstadsbor för ett antal cykelbanor inne i city. Det svider säkert i moderaternas bilhjärta. Men de fick mycket för pengarna.

Tyvärr är motkrafterna ännu svaga och oorganiserade. De fackförbund som organiserar vårdarbetare är splittrade och har legat lågt. Vårdförbundet i Stockholm (sjuksköterskorna) har dock uttalat sig mot bolagiseringen av sjukhusen i Stockholm. Patientorganisationerna, handikapporganisationerna har också varit förvånansvärt passiva. Socialdemokratin har under flera år bara "hängt med" och stora delar av den har drivit på för att skapa mer av marknad. Inställningen har varit att "det spelar ingen roll vem som äger eller producerar, huvudsaken är att vården finansieras över skattsedeln". Under senare tid har dock i Stockholms socialdemokrati kunnat märkas näst intill en revolt, anförd av Carl Tham, mot detta synsätt.

Motståndet mot privatiseringen av sjukvården har just fått en oväntad allierad i en förutvarande sjukvårdsdirektör i

Stockholm, Håkan Jarmar. Utbildad civilekonom och med en traditionell företagsyn har han under tolv år som ledare för södra sjukvårdsområdet sökt genomföra systemskiftet med mer marknadstänkande och mer prisstyrning av vården. I höstas avgick han och i en lång intervju i Pockettidningen R:s senaste nummer gör han en självkritisk granskning av dessa år. Med sin gedigna erfarenhet, ingen har suttit längre som sjukvårdsdirektör i Sverige än han, gör han uttalanden som att "Marknadssystem fungerar inte i sjukvården. Förutsättningarna saknas."... "Ingenting visar att privatiseringar gör vården effektivare."... "Äldrevården börjar likna den gamla utsättningen på socknen. Den som kräver minst får ta hand om de äldre."

Betecknande nog har det varit ganska tyst i media om detta sensationella vittnesbörd inifrån.

Nästa nationella strid om sjukvårdens vägval kommer i år med regeringens proposition för att söka förhindra att stora sjukhus drivs i vinstsyfte. Det kommer att bli svårt att tekniskt och även politiskt kunna använda en sådan lag. Men den måste välkomnas och, inte minst viktigt, det blir en öppen strid om systemskiftet. Med tanke på motståndet hittills mot lagförslaget uppfattas det inte som helt oförargligt av skiftesivrarna. Intressant är att denna lag kan formuleras utan protester från EU. Där är man ju annars så snabb med att slå ned på allt som försvårar konkurrens. En förklaring är att i flera EU-länder och även i Canada finns lagar som förbjuder drift av sjukhus i vinstsyfte. En stor del av sjukvården där drivs av stiftelser kontrollerade av religiösa organisationer.

Devot hyllning

Det finns i Sverige en märklig paradox i att från att ha haft en bred politisk konsensus om en offentligt producerad och finansierad välfärd för några år sedan det nu finns en närmast devot hyllning till marknaden. Konkurrens och marknad är lösningen på allt, att göra affärer är fint medan det offentliga målas ut som omodernt, ineffektivt och utan valfrihet. Jämfört med våra nordiska grannländer, med liknande välfärdssystem, är denna vurm för marknaden unik.

Det står nu och väger. Vart medelklassen går är viktigt. Uppslutningen hos vanligt folk bakom en solidariskt finansierad och jämlikt producerad offentlig välfärd är dock fortfarande stor. Men detta stöd har ännu inte växlats ut i aktiva protester mot systemskiftet. Det brådskar. •